

УДК 37.013.43.013.82:78

КАТЕРИНА СУПРУНЕНКО
(Харків)

МЕТОД АРТТЕРАПІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Розкрито структуру професійно-педагогічної культури майбутніх учителів музики, виділено її компоненти. Доведено необхідність введення в навчально-виховний процес арттерапії.

Ключові слова: учитель музики, професійно-педагогічна культура, арттерапія, структура, компонент.

В умовах політичної та економічної нестабільності, втрати духовності виключно важливою стає стабілізуюча роль школи та педагогічної науки

як гарантів громадянського миру, збереження культури та суспільної моральності. Важливою передумовою цього є створення в країні цілісної системи безперервної освіти, направленої на відродження духовного потенціалу української нації. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність повернути освіту і педагогічну науку в контекст культури, тому що саме культура, за висловом П. Флоренського, є тим середовищем, у якому зростає та яким живиться особистість. Занепад гуманітарної культури останніх десятиліть призвів до духовного зубожіння особистості й суспільства в цілому. Вихід із кризи, відродження моральності, духовності можливий лише через відродження педагогічної науки, підвищення авторитету всіх інститутів суспільного та родинного виховання.

Мета статті полягає в розкритті поняття професійно-педагогічної культури, її складових та необхідності впровадження в навчально-виховний процес методу арттерапії.

Зазначимо, що на різних етапах розвитку педагогічного знання вчені розмірковували про особистість вчителя, його професійні якості, здібності та вміння, специфічні види діяльності. У 40-50 роки минулого сторіччя проводилися дослідження, що були присвячені вивченню проблем педагогічної діяльності, умінь, навичок і якостей особистості вчителя, його педагогічної майстерності (Г.С. Костюк, М.Д. Левітов, М.О. Петров, І.В. Страхів). У 60-80-ті роки ХХ ст. розроблялися науково-педагогічні основи підготовки вчителя: кваліфікаційні характеристики та професіограми (І. О. Колесникова, А.І. Піскунов, В.К. Розов, В.О. Сластенін, Л.Ф. Спінрін); структура педагогічної діяльності та її компонентів, педагогічні навички та вміння (Б.Г. Ананьєв, О.Г. Ковальов, Н.В. Кузьміна); зміст, форми та методи формування теоретичних знань та педагогічних умінь учителя-вихователя (Ю. К. Бабанський, М.І. Махмутов, І.Т. Огородников). В останні роки з'явилися дослідження, що розглядають проблему формування педагогічної культури (А.Б. Барабанщиков, Т.Н. Бондаревська, О.Б. Гармаш, В.М. Гриньова, В.В. Зелюк, Т.В. Іванова, І.Ф. Ісаєв, С.С. Муцинов, Л.А. Нейштадт, Л.С. Нечепоренко). Питання професійної підготовки майбутнього вчителя набули подальшого розвитку у працях В.Г. Бутенко, Л.Н. Воеводіної, Н.Л. Гродненської, Н.Є. Миропольської, О.П. Рудницької, В.М. Швацької, Г.П. Шевченко.

Складність завдань формування нової людини незалежної України робить проблему професійно-педагогічної культури особливо актуальною для сучасної теорії та практики виховання. Один із найбільш видатних учителів України В.О. Сухомлинський неодноразово підкреслював важливість підвищення особистої професійно-педагогічної культури і педагогічної культури вчителів своєї школи. Він добре розумів, яке значення має професійно-педагогічна культура в діяльності вчителя, який вплив вона має на учнів.

Необхідність дослідження професійно-педагогічної культури зумовлена її реальним станом у практичній діяльності вчителя, батьків та інших суб'єктів навчання і виховання. Так, дослідження російських учених останніх років виявили низький рівень професійно-педагогічної культури вчителів. У якості найбільш значних недоліків вони відмічають професійну некомпетентність, авторитарний стиль спілкування з дітьми, відсутність ініціативи, творчості. Ці недоліки особливо помітні у виховній діяльності.

Педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури, у якій відображаються матеріальні цінності, а також засоби творчої педагогічної

діяльності людей, необхідні людству для обслуговування історичного процесу зміни поколінь і соціалізацій. Головною цінністю педагогічної культури є дитина – її розвиток, освіта, виховання, соціальний захист і підтримка її гідності, прав. Визнання учня найвищою цінністю, переорієнтація цілей на виховання і розвиток його особистості, формування нового педагогічного мислення на засадах гуманізму і співробітництва з дітьми, реалізацію прав кожної особистості на освіту і розвиток, які відповідають його індивідуальності – усе це ціннісні аспекти сучасної педагогічної культури.

Професійно-педагогічна культура складається з багатьох чинників. З початком активної розробки культурологічного напрямку в філософії, соціології, педагогіці та психології було виконано багато досліджень, що присвячені різноманітним компонентам професійно-педагогічної культури: методологічному (В.О. Сластенін, І.Ф. Ісаєв, В.В. Раєвський), історико-педагогічному (А.К. Колесова), морально-естетичному (Е.О. Гришин, Д.С. Яковлева), комунікативному (А.В. Мудрик, О.О. Кисельова, Т.М. Левашова), технологічному (М.М. Левіна, Н.Є. Щуркова), духовному (Є.Я. Шиянов), фізичному (М.Я. Віленський). Ці дослідження розглядають педагогічну культуру як проєкцію загальної культури, що виявляється в системі професійних якостей і специфіці педагогічної діяльності вчителя. Професійно-педагогічну культуру можна визначити як складне системне утворення, що являє собою впорядковану сукупність загальнолюдських ідей, професійно-ціннісних орієнтацій та якостей особистості, універсальних засобів пізнання та гуманістичної технології педагогічної діяльності.

Професійно-педагогічна культура є проявом загальної культури в умовах педагогічного процесу і визначається нами як високий рівень духовного розвитку вчителя та його професійної майстерності. Професійно-педагогічна культура, поєднуючи різні елементи свідомості, світогляду, переконань, почуттів, настанов, умінь і навичок, має у своїй основі світоглядні, емоційні, інтелектуальні і професійні сторони. У професійно-педагогічній культурі вчителя відображаються ставлення вчителя до своєї праці, усвідомлення її сутності, своєї ролі та місця у педагогічному процесі школи, а також чітко простежується стиль спілкування та поведінки з учнями та колегами. Крім того, професійно-педагогічна культура в певному розумінні є й творчістю. Учитель шукає та знаходить творчі рішення в самоосвіті, у навчанні, у вихованні, у відборі певних засобів впливу на учнів.

Структура професійно-педагогічної культури вчителя має такі компоненти: педагогічні знання; педагогічні почуття та мотиви; педагогічні переконання та настанови; педагогічні вміння та навички; організаційно-педагогічні здібності; культура спілкування і педагогічний такт. Перераховані компоненти професійно-педагогічної культури вчителя не досить повно відображають це поняття, але дають уяву про можливість їх оцінки та подальшого вдосконалення педагогічної майстерності вчителя.

Професійно-педагогічна культура є інтегральною системною єдністю компонентів (системи знань, системи умінь, системи особистісних якостей), що характеризують особистість вчителя, спрямовують його діяльність, слу-

гують його професійній підготовці. Професійна підготовка вчителя вимагає також урахування специфіки викладання предмету [4, с. 406–408].

Професійно-педагогічна культура вчителя музики є складним інтегрованим особистісним утворенням в єдності та гармонії структурних і функціональних компонентів, що виявляється у професійно-педагогічній діяльності. Структурний компонент має мотиваційну, когнітивну, діяльну та особистісну складові. Функціональний – пізнавальну, розвивально-виховну, комунікативну, оцінну та рекреативну складові. Професійно-педагогічна культура вчителя є одним із показників рівня його професійної підготовки.

Формування професійно-педагогічної культури вчителя музики здійснюється через педагогічні та вокально-хорові дисципліни: основи педагогічної майстерності, педагогіка, історія педагогіки, порівняльна педагогіка, соціальна педагогіка, постановка голосу, ансамбль, хорове диригування, хоровий клас, практикум роботи з хором та ін. Ці предмети озброюють майбутнього вчителя методологічними, теоретичними, методичними знаннями, практичними навичками та вміннями.

Результативність формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя залежить від таких педагогічних умов: створення сприятливого емоційно-психологічного мікроклімату на заняттях, використання міжпредметних зв'язків, спонукання до постійного самовдосконалення, особистого прикладу вчителя [2].

Роль учителя музики в загальноосвітній школі досить різноманітна. Він проводить уроки музичного мистецтва, готує дітей до виступів на святах, оглядах, надає допомогу вчителям-предметникам у підготовці літературних, історичних вечорів. Проте існує ще один аспект діяльності вчителя музики, про який, на жаль, досить часто забувають. Ми маємо на увазі діяльність учителя музики як лікаря-музикотерапевта. Терапія мистецтвом є відносно новим методом психотерапії. Уперше цей термін було використано Адріаном Хіллом у 1938 р. при описі своєї роботи з хворими на туберкульоз і незабаром одержав поширення. Арттерапія в буквальному значенні є лікування мистецтвом. Сама арттерапія відома з найдавніших етапів історії людства. Терапію мистецтвом підсвідомо використовують звичайні люди і, особливо, діти. Будь-яка творча діяльність – насамперед власна творчість – лікує людину. Будь-якій дитині дуже корисна арттерапія, але найбільш корисною вона є тоді, коли дитина має особистісні проблеми. Арттерапія може зняти у будь-якої дитини різноманітні прояви нестабільності настрою, ситуативної тривоги. Терапія мистецтвом може стати засобом вивільнення від конфліктів і сильних переживань, засобом розвитку уваги до почуттів, підвищення відчуття власної особистісної цінності. Існує декілька різновидів арттерапії, серед яких є казкотерапія, музикотерапія. Великого значення набуває арттерапія при роботі з важкими та психічно травмованими дітьми. Вона надає можливість програвати, переживати, усвідомлювати конфліктну ситуацію або будь-яку проблему найбільш зручним для психіки дитини засобом. Арттерапія є засобом, який базується на активації творчого потенціалу людини і допомагає висловити свої думки, переживання за допомогою творчості. Використовуючи спів, музику, рух, танок та інші види творчих завдань можливо візуалізувати, перемістити внутрішнє хвилювання, глибинні бажання, надії, жахи, думку назовні. Діти шкільного віку не усвідомлюють

свої проблеми як такі, що заважають жити. Арттерапія допомагає зрозуміти проблему і розглянути варіанти її вирішення, вибрати найбільш прийнятний для певної дитини [1].

Сучасна музична терапія має багато напрямків. Так, у італійській школі музикотерапії розроблені ефективні методики, за допомогою яких можна суттєво покращити стан дітей із ДЦП, уродженою глухотою, аутизмом. За допомогою спеціальних засобів класична музика стає більш близькою, цікавою і, що головне, корисною для слухача.

Дослідження вчених-фізіологів доводять, що музика впливає на діяльність центральної нервової системи. Так, Н.Н. Захарова і В.М. Авдеев досліджували функціональні зміни в ЦНС при сприйнятті музики. І.В. Тьомкін вивчав вегетативні реакції в залежності від характеру музики (наприклад, мажорна музика швидкого темпу прискорює пульс, підвищує максимальний артеріальний тиск, збільшує тонус м'язів тощо). Музика впливає також на функції інших фізіологічних систем – кардіореспіраторну, м'язову, травну. Так, І.М. Догель та І.М. Сеченов відзначали стимулюючий вплив маршової музики на м'язову працездатність. І.Р. Тарханов своїми оригінальними дослідженнями показав, що мелодії, які приносять людині радість, сповільнюють пульс, збільшують силу серцевих скорочень, а драгієва музика дає прямо протилежний ефект. Л. Дремлінг з'ясував, що деякі симфонічні твори змінюють кислотність шлункового соку. Н. Федін, вивчаючи вплив музичних творів на стан студентів перед іспитом і на ефективність виконання ними тестової операторської діяльності, виявив, що певним чином підібрані музичні твори поліпшують самопочуття, знижують психоемоційну напругу, нормалізують вегетативний тонус і підвищують ефективність діяльності людини [5, с. 79–83].

З терапевтичної точки зору, для корекції психічного та емоційного стану особистості перевага надається народній, камерній та симфонічній музиці XVIII–XX ст., оскільки вона пропонує широкі можливості для стимуляції асоціативних зв'язків суб'єктивних переживань слухача. Необхідно враховувати індивідуальність надання переваги тому чи іншому музичному творові, що пов'язано з емоційною пам'яттю, досвідом переживань від почутої мелодії.

Отже, професія вчителя музики потребує багато фізичних, емоційних, духовних сил, психічної рівноваженості, емпатії, любові до людей. У той же час, існуючі життєві проблеми, повна віддача себе роботі можуть призвести інколи до „згоряння” у світі емоцій. Саме тому дуже важливим завданням є вміння відновлювати свої сили і можливості за допомогою арттерапії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании : учеб. [для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений] / Е.А. Медведева, И.Ю. Левченко, Л.Н. Комисарова, Т.А. Добровольская. – М., 2001.
2. Барвинская Е.М. Проект – исследование о влиянии музыки на состояние здоровья человека / Е.М. Барвинская // Музыка в школе. – 2008. – № 1.
3. Киселева М.В. Арттерапия в практической психологии и социальной работе / М.В. Киселева. – М., 2001.
4. Нечепоренко Л.С. Класична педагогіка / Л.С. Нечепоренко, Я. В. Подоляк, В.Г. Пасинок. – Х., 1998.
5. Федій О. А. Естетотерапія : навч. пос. / О.А. Федій. – К., 2007.

КАТЕРИНА СУПРУНЕНКО

МЕТОД АРТТЕРАПИИ КАК ЭЛЕМЕНТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ

Раскрыта структура профессионально-педагогической культуры будущих учителей музыки, выделены ее компоненты. Аргументирована необходимость введения в учебно-воспитательный процесс арттерапии.

Ключевые слова: учитель музыки, профессионально-педагогическая культура, структура, компонент.

KATERYNA SUPRUNENKO

METHOD OF ART THERAPY AS AN ELEMENT OF THE PROFESSIONAL PEDAGOGICAL CULTURE OF A TEACHER OF MUSIC

The structure of professional pedagogical culture of future teacher of music is exposed, its components are underlined. The necessity of introduction of art therapy in the educational process is proved.

Keywords: teacher of music, professional pedagogical culture, art therapy, structure, component.

Одержано 26.04.2010, рекомендовано до друку 12.05.2010.